

Polskie organizacje imigranckie w Hiszpanii - raport ze studiów przypadku

Stanek, Mikołaj

Veröffentlichungsversion / Published Version
Arbeitspapier / working paper

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Stanek, M. (2019). *Polskie organizacje imigranckie w Hiszpanii - raport ze studiów przypadku*. Warszawa: University of Warsaw, Centre of Migration Research (CMR). <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-70523-8>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more Information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by/1.0>

Polskie Organizacje Imigranckie w Europie

Polskie organizacje imigranckie w **Hiszpanii** – raport ze studiów przypadku

OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

UNIwersytet
Warszawski

Polskie Organizacje
Imigranckie w Europie

Polskie organizacje imigranckie **w Hiszpanii** – raport ze studiów przypadku

Mikołaj Stanek

OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

UNIwersytet
Warszawski

Poznań 2019

OŚRODEK
BADAŃ NAD
MIGRACJAMI

Ośrodek Badań nad Migracjami UW
ul. L. Pasteura 7, 02-093 Warszawa
tel. +48 2255 46 770
kom. +48 600 42 90 43
e-mail: migration.cmr@uw.edu.pl
www.migracje.uw.edu.pl

Autor raportu: dr Mikołaj Stanek
Email: mstanek@ces.uc.pt

Kierownik projektu: dr hab. Michał Nowosielski
Koordynator badań: dr Witold Nowak

Copyright by Ośrodek Badań nad Migracjami UW 2019
ISBN 978-83-66348-31-8

NARODOWE CENTRUM NAUKI

Projekt badawczy „Polskie Organizacje Imigranckie w Europie”
realizowany w latach 2015-2020 jest finansowany przez
Narodowe Centrum Nauki z siedzibą w Krakowie w ramach
programu SONATA BIS (nr 2014/14/E/HS6/00731)

Spis treści

O projekcie	5
I. Charakterystyka polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii w świetle przeprowadzonych studiów przypadku.....	7
I.1. Kondycja polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii	7
I.2. Rola polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii	12
I.3. Stopień zorganizowania polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii	13
II. Miejsce polskich organizacji imigranckich w otoczeniu instytucjonalnym i organizacyjnym Hiszpanii w świetle przeprowadzonych studiów przypadku.....	14
II.1. Relacje polskich organizacji imigranckich z instytucjami hiszpańskimi.....	14
II.2. Relacje polskich organizacji imigranckich z innymi organizacjami pozarządowymi aktywnymi w Hiszpanii	14
III. Relacje pomiędzy polskimi organizacjami imigranckimi w Hiszpanii a państwem polskim w świetle przeprowadzonych studiów przypadku.....	15
IV. Determinanty kondycji polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii w świetle przeprowadzonych studiów przypadku	17
V. Wnioski.....	20
VI. Literatura	24

O projekcie

Prezentowany raport został przygotowany w ramach projektu „Polskie organizacje imigranckie w Europie” realizowanego w latach 2015-2020. Celem projektu było dokonanie diagnozy i wyjaśnienia uwarunkowań stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich.

Przez organizacje imigranckie rozumie się tu stowarzyszenia stworzone przez i dla imigrantów dla realizacji celów związanych z dostarczaniem usług – społecznych, ekonomicznych i kulturowych – lub prowadzących działalność rzeczniczą na rzecz społeczności (Rodriguez-Fraticelli i in. 1991). Poprzez stan organizacji rozumie się tu aktualne położenie organizacji w zakresie struktury formalno-prawnej, miejsca i zasięgu działania, profilu działalności, form współpracy, zasobów ludzkich, zasobów materialnych, źródeł finansowania, które podlegają zmianom pod wpływem czynników egzo- i endogennych.

Projekt zakładał badanie dwójakiego rodzaju:

- Badanie diagnostyczne, mające na celu diagnozę stanu polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich.
- Badanie wyjaśniające, mające na celu udzielenie odpowiedzi na pytanie: jakie czynniki kształtują stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich?

Dzięki porównaniu stanu organizacji w wybranych krajach oraz pogłębionym badaniom nad specyfiką jego uwarunkowań możliwe było zweryfikowanie następujących hipotez:

H1: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki procesu migracyjnego oraz zbiorowości imigranckiej.

H2: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki kraju wysyłającego.

H3: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od charakterystyki kraju przyjmującego.

H4: Stan polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich zależy od bilateralnych relacji między krajem wysyłającym a przyjmującym.

Do realizacji badań porównawczych w projekcie wybrano następujące kraje: Niemcy, Francję, Wielką Brytanię, Irlandię, Norwegię, Szwecję, Holandię, Włochy i Hiszpanię.

Badania terenowe przeprowadzone zostały następującymi technikami badawczymi:

- a. Badanie techniką sondażu internetowego (CAWI) – ilościowe badanie zaangażowania społecznego, stosunku do polskich organizacji imigranckich oraz charakterystyki społeczno-demograficznej Polaków mieszkających w wybranych krajach europejskich.
- b. Wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zajmujących się koordynacją, kreowaniem i realizacją polityki polonijnej na temat oceny założeń i realizacji polityki polonijnej, oceny kondycji polskich organizacji imigranckich, oceny czynników wpływających na stan polskich organizacji imigranckich.
- c. Wywiady pogłębione z przedstawicielami instytucji zajmujących się koordynacją, kreowaniem i realizacją polityk migracyjnych i integracyjnych w wybranych

krajach europejskich na temat oceny założeń i realizacji polityk imigracyjnych i integracyjnych oraz ich wpływu na stan polskich organizacji imigranckich.

- d. Wywiady pogłębione z ekspertami w zakresie polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich na temat oceny kondycji polskich organizacji imigranckich, oceny czynników wpływających na stan polskich organizacji imigranckich.
- e. Studia przypadków polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich, mające na celu szczegółowe zbadanie działalności wybranych organizacji ze szczególnym uwzględnieniem ich kondycji oraz czynników na tę kondycję wpływających (wywiady pogłębione z liderami wybranych organizacji, przedstawicielami otoczenia, dokumentacja działalności instytucji w postaci np. fotografii, wycinków prasowych, programów, publikacji etc.).
- f. Badanie techniką sondażu instytucjonalnego polskich organizacji imigranckich w wybranych krajach europejskich mające na celu zdiagnozowanie stanu tych instytucji. Sondaż zostanie przeprowadzony w formie ankiety internetowej oraz rozsyłanej ankiety pocztowej dla zwiększenia odsetka zwrotu.

I. Charakterystyka polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii w świetle przeprowadzonych studiów przypadku

Niniejsze badanie opiera się na pięciu pogłębionych studiach przypadku polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii:

Organizacja A – jedna z najstarszych działających w Hiszpanii polskich organizacji imigranckich, ma siedzibę w średniego rozmiaru mieście, które było głównym skupiskiem polskiej imigracji lat 90.; założona przez imigrantów zarobkowych w celu pomocy nowoprzybyłym rodakom i podtrzymywaniu polskich tradycji i języka na emigracji, obecnie jej główne działania skupiają się wokół szkoły języka i kultury polskiej dla dzieci.

Organizacja B – druga, również jedna z najstarszych organizacji działających w Hiszpanii, z siedzibą w jednym z największych hiszpańskich miast na północy kraju, założona przez imigrantów zarobkowych w celu integracji wewnętrznej środowiska Polaków w regionie, pomocy rodakom i podtrzymywania polskich tradycji, w ostatnich latach przekształciła się w organizację o charakterze międzykulturowym, skupioną na wymianie kulturowej, naukowej i nauce języka polskiego dla dorosłych.

Organizacja C – założona we wczesnych latach 2000., w stolicy Hiszpanii, działa w federacji z polską organizacją imigrancką w podmadryckim mieście o stosunkowo dużej ilości Polaków, założona przez imigrantów zarobkowych przedakcesyjnych, oferuje szerokie spektrum działań, w zakresie podtrzymywania tradycji i tożsamości narodowej, celebrowania polskiej historii i kultury, propagowania sportu, oraz pomocy polskim imigrantom.

Organizacja D – jedna z młodszych polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii założona w dużym mieście przez imigrantów poakcesyjnych, skupia polskich imigrantów wysoko wykwalifikowanych, jej głównym celem jest stworzenie platformy do integracji wewnętrznej tego segmentu środowiska Polaków, networkingu i rozwijania kwalifikacji zawodowych.

Organizacja E – jedna z najmłodszych polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii, ma siedzibę na południu kraju, w średniego rozmiaru mieście o niewielkiej obecności Polaków, założona przez grupę Polek w związkach mieszanych, podstawowym celem jest prowadzenie szkółki języka polskiego dla dzieci polskiego pochodzenia, organizacja działa również w zakresie integracji wewnętrznej lokalnej społeczności Polaków organizując regularne spotkania członków.

I.1. Kondycja polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii

W zakresie *położenia formalno-prawnego*, wszystkie z badanych organizacji mają status non-profit i są oficjalnie zarejestrowane, jako stowarzyszenia imigrantów. Jedynie w przypadku stowarzyszenia B, prezes wspomina o możliwości zmiany jego struktury na fundację w przyszłości, w związku z transformacją działalności organizacji w ostatnich latach i jej odejściem od aktywności *stricte* polonijnej na rzecz promocji wymiany międzykulturowej i naukowej. W tym aspekcie, należy również zaznaczyć, że ze względu na zdecentralizowany charakter państwa hiszpańskiego, proces

rejestracji stowarzyszeń, które nie prowadzą działań poza regionem autonomicznym ma miejsce na poziomie regionalnym, w związku, z czym mogą w tym zakresie występować różnice proceduralne. Przykładem takich różnic jest fakt, że w regionach, w których istnieją języki oficjalne inne niż hiszpański, nie jest wymagane redagowanie statutowych stowarzyszeń w tym języku.

Jeżeli chodzi o *zasieg terytorialny*, badane stowarzyszenia deklarują działalność zarówno na poziomie całego kraju przyjmującego jak i jego konkretnych regionów. Organizacje starsze (A i C), jak również najmłodsza z organizacji (E), są oficjalnie skierowane do Polaków w całej Hiszpanii, natomiast organizacje B i D definiują swoje działania wyłącznie w ramach regionu. Co więcej, stowarzyszenie D nie tylko formułuje swoje cele w skali regionu, ale też, jako jedyne definiuje możliwość przynależności do organizacji według kryteriów regionalnych. Dodatkowo, te z badanych organizacji, których statutowa działalność obejmuje wymianę międzykulturową (B, E) deklarują również intencję działania poza obszarem Hiszpanii, w kraju wysyłającym. Natomiast, jak do tej pory, organizacja B jest jedyną, której udało się wykonać projekt również na terenie Polski. W praktyce, wszystkie organizacje działają przede wszystkim lokalnie i znajdują swoich odbiorców głównie wśród osób zamieszkałych w miastach, w których mieści się siedziba organizacji, a rozmówcy przyznają, że realna działalność poza najbliższym otoczeniem jest bardzo trudna. Większość rozmówców uważa, że członkowie nie byłoby w stanie brać udziału w wydarzeniach na większą skalę (np. w skali całego kraju lub regionu) w takim samym stopniu, w jakim mogą w nich partycypować na poziomie lokalnym.

W tym kontekście, należy wspomnieć o projekcie budowy Domu Polskiego w Hiszpanii, który jest promowany przez organizację C i, który w zamyśle promotora miałby w przyszłości stać się centrum kultury polskiej i miejscem skupiającym wydarzenia i działalność skierowaną do wszystkich polskich imigrantów w tym kraju. Z przeprowadzonych rozmów w innych organizacjach wynika, że nie ma silnego zapotrzebowania wśród diaspory na tego typu ośrodek, ponieważ osoby zainteresowane działalnością społeczną angażują się w nią przede wszystkim lokalnie. Tą obserwację potwierdza ciągły wzrost liczby stowarzyszeń Polaków w Hiszpanii, pomimo stosunkowo dużej liczby istniejących już organizacji i faktu, że liczba Polaków zamieszkałych w tym kraju spadła podczas kryzysu ekonomicznego. Pomimo tak potencjalnie nieprzychylniej sytuacji, nowe stowarzyszenia są nadal tworzone, przede wszystkim w miejscach, w których do tej pory nie było organizacji polonijnych i w celu zaspokojenia konkretnych potrzeb lokalnej polskiej społeczności. Przykładem są tu młodsze organizacje uwzględnione w badaniu. Organizacja E została założona zaledwie kilka lat temu w regionie, w którym nie działało do tej pory żadne stowarzyszenie Polaków, w celu nauczania języka polskiego dla dzieci z rodzin mieszanych. Natomiast stowarzyszenie D narodziło się w miejscu stosunkowo nasyconym organizacjami, ale gdzie zmiany w charakterze migracji Polaków, z coraz większym udziałem wysoko wykształconych imigrantów, sprawiły, że w ostatnich latach wytworzył się popyt na organizację skierowaną do tych ostatnich.

W tym sensie, *stopień specjalizacji* organizacji polskich imigrantów w Hiszpanii jest coraz bardziej niejednorodny. Choć oficjalnie zdecydowanie przeważa profil organizacji kulturalnych o szerokim zakresie działań w zakresie promocji pozytywnego wizerunku

Polski i Polaków, polskich tradycji, historii i kultury (stowarzyszenia A, B, C, E) i tych skupionych na nauce języka polskiego dla dzieci (A, E) i dla dorosłych (B, E), istnieje też pewna różnorodność, jeżeli chodzi o konkretne wyspecjalizowanie każdej z badanych organizacji. Oprócz działań związanych z promocją kultury i tradycji polskich, wśród badanych stowarzyszeń istnieje punkt konsultacyjno-informacyjny skierowany głównie do imigrantów zarobkowych (organizacja C), organizacja skupiająca imigrantów wysoko wykwalifikowanych (D), jak i stowarzyszenia nastawione na wymianę akademicką (B) i współpracę gospodarczą (D) pomiędzy Polską i Hiszpanią. Ogólnie rzecz biorąc, na podstawie próby wybranej do badania, możemy stwierdzić, że starsze stowarzyszenia, tworzone głównie przez imigrantów zarobkowych z lat 80. i 90. mają charakter bardziej ogólny i są w większym stopniu nastawione na działalność kulturalną i kultywowanie tradycji i historii kraju ojczystego. Natomiast nowsze organizacje są bardziej wyspecjalizowane w swoich działaniach, jako że zostały założone w odpowiedzi na konkretne potrzeby imigracji polskiej ostatnich dwóch dekad, których organizacje istniejące do tej pory nie zaspakajały.

Wyjątkiem jest tu organizacja B, jedna z najstarszych w Hiszpanii i stworzona przez imigrantów zarobkowych w celu kultywowania tradycji, nauczania języka i pomocy polskim imigrantom. W ostatnich latach całkowicie zmieniła ona charakter swojej działalności i obecnie skupia się na projektach międzykulturowych, oraz na wymianie naukowej i akademickiej. Według rozmówców z organizacji B, obecnie klasyczna działalność polonijna w Hiszpanii nie ma już sensu ze względu na przeobrażenia w charakterze imigracji spowodowane zarówno postępem technologicznym jak i przemianami po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Ułatwienia związane z obydwojma procesami spowodowały, że spadło zapotrzebowanie na doradztwo dla imigrantów czy też zainteresowanie wspólnym kultywowaniem tradycji wśród imigrantów polskich.

W tym sensie, młodsze organizacje, które skupiają przede wszystkim członków migracji po roku 2000, również nie wpisują się już w model klasycznej działalności polonijnej. Organizacje D i E są złożone w większym stopniu z osób władających biegle językiem hiszpańskim oraz pozostających w związkach z obywatelami kraju przyjmującego, co skutkuje ich głębszą integracją w społeczeństwie hiszpańskim i mniejszym zainteresowaniem kwestiami związanymi z tożsamością narodową kraju wysyłającego w tradycyjnym znaczeniu.

Środowisko polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii cechuje ograniczona *kooperacja*. Pomimo braku oficjalnej struktury, która zrzeszałaby wszystkie stowarzyszenia w tym kraju, prezesowie organizacji pozostają w stałym kontakcie w ramach grupy WhatsApp i ich stosunki postrzegane są przez rozmówców, jako pozytywne, oparte na dialogu i koordynacji. Wśród badanych organizacji, stowarzyszenia madryckie są najbardziej zintegrowane między sobą ze względu na ich duże zagęszczenie na stosunkowo małym obszarze, co ułatwia współpracę (lub uniemożliwia jej uniknięcie). Jako, że większość działań ma charakter lokalny, stowarzyszenia zlokalizowane poza tym głównym skupiskiem Polonii, działają w relatywnej izolacji od reszty środowiska. Pomimo tego, według rozmówców, młodsze organizacje w różnych regionach Hiszpanii również utrzymują ze sobą bezpośrednie kontakty i wspierają się nawzajem, choć nie realizują żadnych wspólnych projektów ze względu na oddalenie geograficzne.

Pomimo stosunkowo dobrych relacji pomiędzy organizacjami, istnieją również pewne napięcia w środowisku. Stosunki pomiędzy najstarszymi organizacjami madryckimi, których odbiorcy (imigracja zarobkowa w obrębie Madrytu), cele (promocja kultury i tradycji polskich, wsparcie dla Polonii) i zakres terytorialny (cała Hiszpania) w dużym stopniu pokrywają się, są poprawne, lecz można zauważyć pewien stopień rywalizacji. Kwestia Domu Polskiego wydaje się być tu źródłem napięcia pomiędzy tymi stowarzyszeniami, jako, że organizacja A prowadziła Dom Polski w przeszłości, choć nie udało im się tego projektu utrzymać, a obecnie organizacja C promuje budowę Domu Polskiego w Hiszpanii, nie odnosząc się do tradycji Domu Polskiego organizacji A. Dodatkowym źródłem napięć w środowisku jest osoba prezesa organizacji C, jego ambicje zajęcia pozycji lidera w środowisku i jego styl przewodzenia, który nie jest dobrze odbierany przez wielu działaczy spoza organizacji C. Napięcia powoduje również pojawianie się nowych stowarzyszeń. Organizacja D spotkała się z dość wrogim przyjęciem wśród niektórych segmentów diaspory, ze względu na swoje kryteria członkostwa, których wyznacznikiem są odpowiednie doświadczenie zawodowe i wykształcenie. Kryteria te interpretowano, jako elitarne i mające na celu wykluczenie imigrantów zarobkowych, do tej pory dominujących w środowisku polonijnym. Pomimo napięć związanych z powyższymi kwestiami, nie można jednak mówić o otwartym konflikcie w polskiej społeczności w Hiszpanii i ogólne stosunki w środowisku są przedstawiane przez członków badanych organizacji, jako pozytywne, przede wszystkim w porównaniu do przeszłości.

Badane organizacje wykazują spore różnice w kwestii *zasobów ludzkich*. Tylko jedna z nich posiada płatny *personel*. Stowarzyszenie C, zatrudnia jedną osobę w ramach obsługi punktu informacyjnego dla Polaków. Reszta organizacji polega wyłącznie na pracy społecznej członków i zarządu i większość rozmówców zaznacza, że posiadanie stałego personelu rozwiązałoby wiele z problemów, które napotykają stowarzyszenia w swoim codziennym działaniu, ale nie jest możliwe ze względu na brak ciągłości funduszy. Dwie z badanych organizacji (B, E) pozyskują tymczasowy personel poprzez europejskie programy praktyk. Większość z przyjmowanych w ten sposób praktykantów to polscy studenci kierunków polonistycznych, którzy w ramach swoich obowiązków przez kilka miesięcy uczą języka polskiego i wykonują różne prace administracyjne. Choć praktykanci stanowią ogromne wsparcie logistyczne dla organizacji, brak ciągłości spowodowany ich relatywnie częstą wymianą jest również źródłem trudności.

Starsze organizacje odnotowują w ostatnich latach spadek liczby członków, szczególnie w związku z kryzysem ekonomicznym, który odbił się mocno na środowisku imigrantów zarobkowych. Zaangażowanie członków w niektórych organizacjach spadło do tego stopnia, że organizacja B prawdopodobnie zrezygnuje zupełnie z formuły stałego członkostwa. Z kolei przedstawiciele organizacji A, przyznają, że kryzys bardzo dotkliwie wpłynął na jej grono odbiorców i obecnie napotykają trudności w powiększaniu kręgu aktywnych członków, przede wszystkim wśród młodszego pokolenia, które w przyszłości powinno przejąć organizację od założycieli. Natomiast rozmówcy z organizacji C twierdzą, że w przypadku ich organizacji nie wpłynęło to na działalność stowarzyszenia gdyż główny człon organizacji pozostaje niezmienny.

Z kolei młodsze organizacje stale powiększają liczbę członków, ale napotykają problemy z większym zaangażowaniem bazy w działania organizacji. We wszystkich badanych organizacjach rozmówcy wskazują na stosunkowo niski poziom zaangażowania społecznego wśród Polaków, jako źródło trudności w swoich działaniach. W tej sytuacji, zapał zarządów ze szczególną rolą osoby prezesa, jako lidera, który napędza działania jest decydujący dla funkcjonowania i rozwoju wszystkich badanych organizacji.

W kwestii *sytuacji materialnej*, występują duże różnice w zasobach materialnych i źródłach finansowania pomiędzy badanymi stowarzyszeniami, ale większość organizacji wskazuje na ograniczone i pozbawione ciągłości źródła finansowania, jako ich główny problem. Oparcie finansowania na systemie projektów, zarówno po stronie instytucji kraju wysyłającego jak i przyjmującego, (jeżeli takie finansowanie występuje) wiąże się z wieloma problemami dla badanych organizacji, między innymi, z brakiem możliwości zatrudnienia personelu lub wynajęcia siedziby, i ogólnie uniemożliwia utrzymanie jakiegokolwiek działalności o charakterze stałym i długofalowym. W najgorszym przypadku, projektizacja może skutkować zagrożeniem dla istnienia organizacji, jeżeli projekt nie uzyska planowanego dofinansowania, ale z powodu opóźnień w kalendarzu subwencji, będzie realizowany przez organizację. Przykładem jest tu organizacja B, która popadła w poważne długi, kiedy ich Punkt Informacyjny dla Polaków nie uzyskał dofinansowania w jednym z lat działania.

Stowarzyszenie D jest tu wyjątkiem i jedyną z badanych organizacji, która nie posiada żadnych środków finansowych, a jego zarząd nie stara się o takie środki i stawia sobie za cel działanie poprzez wykorzystanie potencjału członków, których kontakty i doświadczenie są traktowane, jako zasoby stowarzyszenia. Reszta badanych organizacji finansuje swoje projekty kulturalne i oświatowe z funduszy polonijnych rozdysponowywanych przez Konsulat RP. Dodatkowo, organizacje o dłuższym stażu otrzymują również wsparcie od lokalnych instytucji w formie dotacji finansowych na swoje projekty (B i C) i użyczenia im lokalu na działalność oświatową (A). Stowarzyszenie A jako jedyne posiada własne środki finansowe (przekazane mu przez zaprzyjaźnioną organizację, która kończyła swoje działanie), które pozwalają jej na relatywnie autonomiczne działanie, nieograniczone kalendarzem dotacji. Tylko niektóre z badanych stowarzyszeń korzystają z możliwości zbierania składek członkowskich (B, C, E), a pozyskane w ten sposób fundusze w żadnym wypadku nie stanowią dla nich istotnego źródła finansowania. W organizacji E opłaty członkowskie są wręcz symboliczne a rozmówcy zaznaczają, że ich jedynym celem jest wytworzenie poczucia związku ze stowarzyszeniem a nie finansowanie działań.

Kolejnym wyznacznikiem trudnej sytuacji materialnej jest kwestia lokalowa. Tylko jedna z badanych organizacji ma stały lokal, który stanowi siedzibę organizacji. Organizacja ta (C) wynajmuje lokal na użytek punktu informacyjnego, który jest otwarty dla odbiorców codziennie. Reszta stowarzyszeń jest zarejestrowana w prywatnych mieszkaniach aktualnych prezesów i nie widzi w tym momencie szans na uzyskanie lokalu na swoje działania. Kłopoty lokalowe są źródłem dużych trudności i żadna z badanych organizacji nie otrzymuje wsparcia w tej kwestii od instytucji państwa przyjmującego. Wyjątkiem jest tu stowarzyszenie A, któremu użyczony jest lokal na działania oświatowe, choć organizacja również pozbawiona została siedziby.

W aspekcie dynamicznym, występuje duża różnorodność w cyklu życia badanych organizacji. Najstarsze stowarzyszenia o ugruntowanej pozycji społecznej i instytucjonalnej borykają się z ograniczeniami w dostępności środków finansowych i mniejszym niż początkowo zainteresowaniem członków i wyzwaniem związanym ze zmieniającym się charakterem polskiej migracji. Młodsze organizacje, założone w odpowiedzi na konkretne potrzeby lokalnego środowiska Polaków, intensywnie się rozwijają, choć również ich dotyczą problemy z zaangażowaniem społecznym członków, lokalnym i pozyskaniem środków finansowych na swoje działania.

I.2. Rola polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii

Polskie organizacje imigranckie w Hiszpanii spełniają głównie rolę oświatową i wewnątrz integracyjną wobec środowiska Polaków w Hiszpanii, jak i stawiają sobie za cel promocję Polski. Rola *wewnątrz integracyjna* starszych organizacji (A, B) w stosunku do polskiego środowiska łączy się z utrzymywaniem tradycji kraju ojczystego wśród imigrantów, celebrowaniem pamięci historycznej i tożsamości narodowej wśród Polaków na emigracji, w dużym stopniu całych rodzin polskich, (choć też coraz częściej rodzin mieszanych), i nierzadko łączona jest z elementami religijnymi.¹ Natomiast młodsze stowarzyszenia w większym stopniu skupiają się na integracji wewnętrznej z punktu widzenia wspólnych zainteresowań swoich członków, na przykład, jako rodziców dwujęzycznych dzieci o polskim pochodzeniu (E) lub polskich pracowników wysoko wykwalifikowanych (D). W tym sensie integracja w ramach kultywowania polskości nie jest już naczelną rolą tych organizacji, a tożsamość narodowa przestaje być nadrzędną kategorią, wokół której stowarzyszenia działają i definiują członkostwo. Organizacje te, są też w większym stopniu otwarte na obywateli państwa przyjmującego.

Z kolei rola *oświatowa* organizacji skupia się przede wszystkim wokół działań edukacyjnych skierowanych do dzieci (organizacje A i E). Jest to jeden z naczelných celów polskich organizacji imigranckich od początku ich istnienia. Natomiast, również w tym zakresie rola stowarzyszeń zmieniła się w ostatnich latach. Podczas gdy początkowo w sobotnich szkołach polskich uczyły się dzieci urodzone w Polsce, których oboje rodzice byli Polakami, obecnie zdecydowana większość uczniów urodziła się już w Hiszpanii i pochodzi z rodzin mieszanych. Szkoły polskie nie służą już kontynuacji nauki rozpoczętej w Polsce lub przygotowaniu do powrotu do kraju i włączenia się w polski system szkolnictwa, jak to było w przeszłości, lecz nauczanie polskiego stało się nauczaniem drugiego języka wśród dzieci o polskich korzeniach. Dodatkowo, coraz większą popularnością cieszą się też kursy języka polskiego dla dorosłych (prowadzone dla Hiszpanów przez organizacje B i E).

W tym sensie, funkcja *promocji Polski* i Polaków przez polskie organizacje imigranckie również podlegała zmianom w ostatnich latach. Podczas gdy starsze organizacje

¹ Organizacja B jest tu wyjątkiem gdyż początkowo spełniała taką rolę, ale w ostatnich latach zmieniła swój charakter w stronę organizacji skierowanej do odbiorców z kraju przyjmującego, zainteresowanych Polską, jej kulturą, sztuką i językiem.

zakładane były, aby przeciwdziałać negatywnym stereotypom dotyczącym imigrantów zarobkowych z Polski (A) lub żeby promować wizerunek Polski w związku z wejściem do Unii Europejskiej (C), obecnie funkcja reprezentowania kraju ojczystego sprowadza się przede wszystkim do promocji sztuki i kultury polskiej (A), jak również przybiera formy promocji współpracy naukowej (B) i gospodarczej (D) lub wymiany akademickiej (B).

Ostatecznie, w ostatniej dekadzie spadło znaczenie roli stowarzyszeń, jako organizacji *pomocowych*, która była głównym powodem zakładania pierwszych organizacji w latach 90. Pomimo takich zmian, nadal istnieje punkt informacyjny dla Polaków organizacji C. Cieszy się on powodzeniem głównie wśród imigrantów zarobkowych, wśród starszych imigrantów, z lat 80. i 90., ponieważ mogą oni w nim uzyskać informację i pomoc w ramach kwestii związanych z rentą i emeryturą w Polsce i w Hiszpanii, a wśród młodszych, w związku z pomocą w uzyskaniu świadczeń społecznych, jak również kwestiami związanymi z powrotami do Polski, które nasiliły się wraz z kryzysem ekonomicznym.

I.3. Stopień zorganizowania polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii

Pomimo braku oficjalnej struktury, która zrzeszałaby wszystkie stowarzyszenia w tym kraju, prezesowie polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii wykształcili pewne nieformalne struktury, które służą do koordynacji ich działań. Prezesowie założyli grupę WhatsApp, dzięki której pozostają w stałym kontakcie. Grupa spełnia funkcje platformy do dzielenia się informacjami, promocji przedsięwzięć indywidualnych organizacji i ogólnej koordynacji działań.

Obecnie debatowany jest w grupie projekt utworzenia Rady Prezesów polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii, którego promotorem jest prezes organizacji C. W jego zamyśle, Rada, złożona ze wszystkich organizacji w Hiszpanii, wybierałaby corocznie swojego przedstawiciela, który pełniłby rolę rzecznika i osoby do kontaktu w sprawach polskiej społeczności w Hiszpanii. Opinie na temat tej propozycji są podzielone. Część rozmówców twierdzi, że to dobry pomysł, gdyż wzmocniłoby to kooperację i koordynację między organizacjami, i ułatwiłoby wyznaczenie rzecznika środowiska, a kwestia ta była powodem konfliktów w przeszłości. Z drugiej strony, rozmówcy z organizacji A, wspominają, że podobny projekt już istniał wiele lat temu i nie udało się dojść do porozumienia w środowisku, co do zasad działania takiej grupy. Przedstawiciele organizacji mniejszych i bardziej peryferyjnych obawiają się jeszcze większej dominacji stowarzyszeń madryckich w grupie. Wreszcie, niektórzy z rozmówców odrzucają pomysł, jako całkowicie niepotrzebny, biorąc pod uwagę charakter aktualnej imigracji i status obywateli UE. W rezultacie, nie istnieje obecnie żaden organ lub organizacja, która mogłaby pełnić rolę oficjalnego rzecznika polskiej społeczności w Hiszpanii.

II. Miejsce polskich organizacji imigranckich w otoczeniu instytucjonalnym i organizacyjnym Hiszpanii w świetle przeprowadzonych studiów przypadku

II.1. Relacje polskich organizacji imigranckich z instytucjami hiszpańskimi

Relacje polskich organizacji imigranckich z instytucjami hiszpańskimi są stosunkowo ograniczone. Spośród badanych stowarzyszeń tylko starsze organizacje z regionu madryckiego utrzymują bliższe kontakty z lokalną administracją. Organizacje te uzyskują wsparcie lokalowe lub finansowe, biorą udział w miejskich imprezach kulturalnych i są lub były partnerami w konsultacjach społecznych na tematy związane z integracją imigrantów. Organizacja A otrzymuje wsparcie w formie lokalu użyczanego im na sobotnią szkołę przez Urząd Miasta (nieprzerwanie od ponad 20 lat) i przy organizacji konkretnych imprez w mieście. Natomiast organizacja C otrzymuje wsparcie finansowe od Urzędu Miasta na swoje projekty i dysponuje działką budowlaną przekazaną im w ramach lokalnego planu integracji imigrantów, który zakładał budowę Domów Świata w tym mieście. Choć projekt najprawdopodobniej nie dojdzie do skutku z powodu wycofania dofinansowania zarówno po stronie polskiej jak i hiszpańskiej, organizacja C jest postrzegana, jako ważny partner dla lokalnej administracji.

Z kolei organizacja B podejmowała współpracę z instytucjami państwa przyjmującego, ale nie ma ona charakteru stałego, a raczej ma miejsce przy konkretnych projektach, a instytucja, z którą stowarzyszenie podejmuje współpracę przy danym projekcie zależy od jego tematyki i odbiorców. Jako że organizacja skupiona jest na działaniach w obrębie regionu i jako głównych odbiorców ma jego mieszkańców, stowarzyszenie B nie podejmuje żadnej współpracy z instytucjami hiszpańskimi, a wszelkie jej kontakty instytucjonalne z krajem przyjmującym, mają miejsce z przedstawicielami rządu regionalnego i administracji lokalnej. Pozostałe, młodsze, organizacje (D, E) nie utrzymują żadnych relacji z instytucjami państwa przyjmującego.

Na szczególną uwagę zasługuje tu pozycja organizacji A, której w od momentu założenia szkoły polskiej w latach 90. do dnia dzisiejszego, Urząd Miasta użycza sali szkolnych, nie pobierając za to żadnej opłaty i przez wiele lat oferował możliwość korzystania z lokalu miasta na siedzibę organizacji. Żadnej innej z badanych organizacji nie udało się otrzymać takiego wsparcia od lokalnej administracji w kwestii lokalowej, która jest źródłem większości problemów, z jakimi borykają się stowarzyszenia.

II.2. Relacje polskich organizacji imigranckich z innymi organizacjami pozarządowymi aktywnymi w Hiszpanii

Relacje organizacji Polaków z sektorem pozarządowym w Hiszpanii są bardzo znikome. Ogólnie rzecz biorąc, badane organizacje, jeżeli już podejmują współpracę z organizacjami pozarządowymi, są to kontakty lub wspólne projekty z innymi stowarzyszeniami Polaków. Dotyczy to przede wszystkim organizacji w regionie Madrytu, które najczęściej podejmują współpracę między sobą w formie wspólnych wydarzeń (rzadziej, wspólnych projektów) skierowanych do Polaków w regionie i utrzymują ze sobą stosunkowo bliskie kontakty, zapraszając się wzajemnie na różnego typu wydarzenia organizowane w środowisku.

Organizacja C jest jedyną z badanych organizacji, która obecnie aktywnie współpracuje z organizacjami skupiającymi inne grupy imigranckie w okolicy i utrzymuje bliskie kontakty z tzw. Domami Regionalnymi, które skupiają i reprezentują tradycje kulturowe imigracji wewnętrznej Hiszpanii.

Z kolei organizacja B, choć nie utrzymuje kontaktów z żadnymi innymi stowarzyszeniami imigrantów, współpracuje za to z podmiotami pozarządowymi w swoim regionie. Ich wsparcie polega głównie na bezpłatnym udzieleniu lokali na wystawy, spotkania i koncerty przez regionalne fundacje jak i lokalny prywatny uniwersytet. Zarazem, mamy do czynienia z izolacją organizacji B od reszty organizacji polonijnych i stowarzyszeń imigrantów, zarówno w regionie jak i szerzej w Hiszpanii. Ta sytuacja nie dziwi biorąc pod uwagę, że organizacja B jest bardziej skupiona na wymianie międzykulturowej i dotarciu do mieszkańców regionu niż do Polaków na emigracji.

Młodsze z badanych organizacji również nie utrzymują kontaktów z sektorem pozarządowym, ale za to w większym stopniu budują relacje z partnerami w sektorze prywatnym, gospodarczym i oświatowym kraju przyjmującego. Tego typu organizacje udziela np. organizacji D sali na spotkania lub współorganizują projekty o różnorodnej tematyce związanej z gospodarką, karierą zawodową, czy też promocją Polski. Natomiast, organizacja E, poradziła sobie z problemami lokalowymi poprzez nawiązanie kontaktu z właścicielem prywatnej szkoły językowej, który jest sympatykiem organizacji i udziela jej nieodpłatnie swoich sali na prowadzenie zajęć z dziećmi.

Podsumowując, z przeprowadzonego badania wynika, że polskie organizacje imigranckie w bardzo niewielkim stopniu współpracują z sektorem pozarządowym w Hiszpanii.

III. Relacje pomiędzy polskimi organizacjami imigranckimi w Hiszpanii a państwem polskim w świetle przeprowadzonych studiów przypadku

We wszystkich badanych stowarzyszeniach rozmówcy, zarówno ci, którzy działają w zarządach organizacji, jak i ich zwykli członkowie, bardzo pozytywnie oceniają kontakty z instytucjami RP w Hiszpanii. W ich opinii, Ambasada i Konsulat RP w Madrycie aktywnie wspierają stowarzyszenia Polaków w Hiszpanii w ich działaniach. Relacje z Konsulatem RP są postrzegane bardzo korzystnie i wszyscy rozmówcy oceniają, że obecny Konsul w Madrycie jest dla stowarzyszeń Polaków wielkim oparciem. Prezesowie organizacji zaznaczają, że konsul utrzymuje z nimi bezpośredni kontakt i jest dla nich zawsze dostępny. W tym sensie, rozmówcy szczególnie podkreślają jego wsparcie i pozytywną rolę w procesie uzyskiwania funduszy polonijnych na projekty organizacji. Taka pozytywna ocena powtarza się w przypadku konsulatu w Barcelonie.

Również obecna Ambasador RP jest odbierana przez wszystkie organizacje, jako bardzo przychylna wszelkim inicjatywom wychodzącym ze strony środowiska Polaków. Ambasador regularnie bierze udział w imprezach organizowanych przez stowarzyszenia i zaprasza ich przedstawicieli na ważniejsze wydarzenia w ambasadzie.

W rozmowach nieformalnych powtarza się taka pozytywna ocena, i często pojawia się opinia, że obecny Konsul i Ambasador traktują wszystkie organizacje tak samo, co jest

szczególnie podkreślane, jako zaleta obecnych reprezentantów RP, ponieważ w przypadku ich poprzedników istnieli w środowisku faworyci. Z tych rozmów wynika, że niektórzy z poprzednich przedstawicieli dyplomacji RP utrzymywali bliższe stosunki z Prezesem organizacji C, co skutkowało wzmocnieniem jego ambicji do przewodzenia środowisku. Natomiast obecna Ambasador nie wyróżnia żadnej z organizacji polonijnych jak jej poprzednicy. Co więcej, zaznaczane jest jej zainteresowanie i wsparcie dla mniejszych i nowych organizacji. Przykładem jest tu zaproszenie do ambasady organizacji D, aby członkowie tej stosunkowo młodej organizacji mieli okazję zapoznać się z Ambasadą i poznać osobiście Ambasador RP.

Starsi rozmówcy z organizacji A wspominają, że nie zawsze czuli się tak komfortowo jak obecnie w kontakcie z instytucjami polskimi. Początkowo źródłem konfliktu był fakt, że tzw. stara emigracja, nieliczna grupa dobrze wykształconych, zamożnych i zintegrowanych Polaków, była przedstawiana za wzór i najważniejszy element polskiej społeczności w Hiszpanii, co przeszkadzało nowoprzybyłym imigrantom ekonomicznym z Polski. Obecnie tego typu problemy już nie występują, gdyż tzw. nowa imigracja całkowicie przejęła wszelkie inicjatywy w środowisku.

Pomimo pozytywnego postrzegania roli Ambasady i Konsulatu RP, rozmówcy z organizacji, które działają poza regionem Madrytu, zaznaczają poczucie oddalenia i odrębności w stosunku do wydarzeń i działalności Polonii w stolicy. Relacje z instytucjami polskimi są postrzegane również pozytywnie, ale ze względu na geograficzne oddalenie od stolicy, utrzymywane są przede wszystkim mailowo i telefonicznie, a przedstawiciele instytucji polskich do tej pory jeszcze nie odwiedzili osobiście siedziby organizacji E.

Dodatkowo, niektóre z badanych organizacji utrzymują kontakty z innymi instytucjami polskimi. Organizacja C, otrzymywała wsparcie ze strony Wspólnoty Polskiej i nadal z nią współpracuje np. w ramach organizacji wyjazdów na kolonie letnie. Z kolei organizacja D, ze względu na swój profil skierowany do imigrantów wysoko wykwalifikowanych, od początku swojej działalności jest wspierana w projektach przez Wydział Promocji Handlu i Inwestycji Ambasady RP w Madrycie. W ostatnim czasie podjęto też współpracę z Instytutem Kultury Polskiej w Madrycie, który zaoferował pomoc dla organizacji D w formie użyczenia lokalu na spotkania.

Podsumowując, Ambasada i Konsulat są postrzegane, jako ważne ogniwa spajające środowisko polonijne. Choć ich wpływ jest najbardziej bezpośredni w obrębie regionu Madrytu, również w szerszej w Hiszpanii ich rola jest postrzegana pozytywnie. Wsparcie ze strony polskich instytucji oceniane jest, jako kluczowe dla sukcesu organizacji nie tylko, dlatego, że środki finansowe uzyskiwane na inicjatywy polonijne umożliwiają przeprowadzanie konkretnych projektów w kontekście braku źródeł finansowania z instytucji kraju przyjmującego. Równie ważne wydaje się być fakt zainteresowanie ze strony Ambasady czy Konsulatu, i ewentualne uzyskanie dofinansowania dodaje znaczenia projektom organizowanym przez stowarzyszenie i przekonuje nowych członków o prestiżu organizacji oraz stanowi bardzo pozytywną motywację do dalszego działania wśród członków organizacji.

IV. Determinanty kondycji polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii w świetle przeprowadzonych studiów przypadku

W świetle przeprowadzonych badań, na kondycję polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii wpływa szereg elementów. Wśród nich, kryzys ekonomiczny jest najczęściej wskazywany przez badanych, jako główny determinant obecnej kondycji organizacji. Kryzys wpłynął przede wszystkim na dotkliwe ograniczenie wszelkich form wsparcia dla organizacji imigranckich ze strony państwa przyjmującego w ramach oszczędności budżetowych, co zdecydowanie pogorszyło sytuację materialną badanych organizacji. Taka zmiana podkreślana jest przede wszystkim wśród starszych stowarzyszeń, którym zabrano lokal (organizacje A, B i C) lub wstrzymano dotychczasowe, pokaźne, dotacje (C). Młodsze stowarzyszenia również odczuwają trudności z tym związane, gdy okazuje się, że lokalna administracja nie oferuje im żadnego wsparcia (organizacja E). Trudności hiszpańskiej gospodarki miały również silny wpływ na samą zbiorowość polskich imigrantów. Rozmówcy wskazują, że kryzys zmniejszył grono odbiorców i potencjalnych działaczy stowarzyszeń w związku z wyjazdami imigrantów zarobkowych, którzy napotkali trudności z utrzymaniem pracy. Z drugiej strony, w obliczu kłopotów finansowych i na rynku pracy, z przeprowadzonych rozmów wynika, że miało miejsce dalsze ograniczenie zaangażowania społecznego polskich imigrantów, którzy pozostali w kraju pomimo kryzysu. Oba procesy spowodowały ograniczenie zasobów ludzkich dostępnych dla polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii, najdotkliwiej odczuwane przez organizacje starsze, których baza członkowska poważnie się zredukowała w wyniku kryzysu (A, B).

W okresie kryzysu ekonomicznego środki na cele związane z integracją imigrantów i międzykulturowością zostały drastycznie obcięte ze względu na ograniczanie wydatków budżetowych w ramach kontrolowania długu publicznego. Co więcej, rozmówcy wskazują, że priorytety administracji hiszpańskiej w zakresie integracji społecznej przesunęły się z kwestii integracji imigrantów na pomoc obywatelom hiszpańskim dotkniętym skutkami kryzysu. W tym kontekście, należy również zaznaczyć wpływ charakteru partii rządzącej na wszystkich poziomach administracji, jako że największe ograniczenia w wydatkach budżetowych zostały wprowadzone w regionach i miastach rządzonych przez partię konserwatywną. Przykładem jest tu miasto, w którym działa organizacja C, gdzie konserwatywne Partido Popular (PP) po dojściu do władzy podczas kryzysu wstrzymało wielomilionowy projekt organizacji, zatwierdzony za czasów rządów partii socjalistycznej. Również w przypadku organizacji A, podczas kryzysu i za rządów PP, utraciono lokal, w którym siedziby miały lokalne stowarzyszenia imigrantów. Natomiast po zmianie na rządy Partii Socjalistycznej (PSOE) w 2015 roku, pomimo braku nowego lokalu na siedzibę dla organizacji A, Urząd Miasta, postrzegany jest, jako bardziej przyjazny i okazujący wsparcie dla organizacji imigrantów, na przykład przy organizowaniu imprez kulturalnych.

Kolejnym elementem wskazywanym przez rozmówców, jako ważny determinant kondycji badanych organizacji jest postęp technologiczny w komunikacji i związane z nim procesy globalizacji. Komunikacja z krajem ojczystym jest obecnie tania i łatwa, co wpływa na mniejszą izolację społeczną w procesie migracyjnym, a co za tym idzie,

zmniejszenie się potrzeby przebywania z rodakami i wspólnego kultywowania tradycji w kontekście kraju przyjmującego. Organizacje, dla których takie działania stanowiły główny cel w przeszłości są zmuszone do poszukiwania nowych odbiorców wśród obywateli państwa przyjmującego i nowych obszarów działania, na przykład w zakresie promocji kultury i sztuki polskiej (A, B) czy też wymiany naukowo-akademickiej (B). Z drugiej strony, wszystkie badane organizacje w większym lub mniejszym stopniu wykorzystują nowe technologie i media społecznościowe, aby usprawniać komunikację wewnątrz organizacji jak i na zewnątrz, z potencjalnymi odbiorcami i innymi organizacjami.

Integracja, ekonomiczna i polityczna, Polski w strukturach regionalnych, choć nie stanowi głównego determinantu kondycji organizacji w Hiszpanii, również wpłynęła na zmiany w istniejących organizacjach. Obecnie, Polacy przyjeżdżający do Hiszpanii korzystają z ułatwień związanych z obywatelstwem europejskim a Hiszpania otworzyła rynek pracy dla Polaków już w roku 2007. W wyniku tak diametralnej zmiany charakteru polskiej imigracji w porównaniu do imigracji zarobkowej lat 80. i 90., spadło zapotrzebowanie na funkcje doradcze i pomocowe organizacji, jak zauważają rozmówcy z organizacji A i B. Rozmówcy wskazują też, iż obecnie polscy imigranci w większym stopniu znają języki i mają dostęp do informacji w Internecie w zakresie procedur administracyjnych, poszukiwania pracy, a nawet rad na temat życia codziennego w Hiszpanii, co dodatkowo zredukowało motywacje do partycypacji w działalności stowarzyszeń. Wyjątkiem jest tu organizacja C, która nadal prowadzi punkt informacyjno-doradczy dla Polaków, a rozmówcy z organizacji w większym stopniu skupiają się na trudnościach finansowych związanych z kryzysem, i twierdzą, że przeobrażenia związane z globalizacją i integracją regionalną nie wpłynęły na zmianę kondycji ich stowarzyszenia. Wręcz przeciwnie, w opinii rozmówców, kłopoty związane z kryzysem ekonomicznym zwiększyły popyt na usługi pomocowe wśród imigrantów zarobkowych, na przykład w związku z zapotrzebowaniem na świadczenia socjalne, natomiast wśród imigrantów starszych, pojawiają się nowe potrzeby związane z ubieganiem się o emeryturę w Hiszpanii i Polsce.

Z drugiej strony, należy zaznaczyć, że integracja regionalna w Europie, przekłada się również na coraz więcej związków Polaków z obcokrajowcami, jak również na transformację Polski w rynek potencjalnie atrakcyjny dla inwestorów i pracowników z reszty Europy. Obydwie zmiany otwierają nowe możliwości przed badanymi organizacjami, w zakresie zwiększonego zapotrzebowania na naukę języka polskiego wśród dorosłych (organizacja B) i dzieci (organizacje A i E).

Powyższe globalne procesy, wpłynęły również na charakterystykę polskiej zbiorowości imigranckiej w Hiszpanii. Zmiany w jej kompozycji społecznej, spowodowały zarówno ewolucję w celach i działaniach starszych stowarzyszeń jak i rozwój nowych organizacji. W tym sensie, dużą część zaobserwowanych różnic przypisać można podziałowi na stowarzyszenia starsze, zakładane przez imigrantów zarobkowych lat 80. i 90., i organizacje młodsze, które zrzeszają w większym stopniu 30-40 latków, którzy wyemigrowali po roku 2004, zarówno z powodów ekonomicznych, jak i personalnych lub zawodowych. Na podstawie próby wybranej do badania, możemy stwierdzić, że starsze stowarzyszenia, mają charakter bardziej ogólny i są w większym stopniu

nastawione na działalność kulturalną i kultywowanie tradycji i historii kraju ojczystego, często w kooperacji z polskimi przedstawicielami kościoła katolickiego (A, C).

Natomiast młodsze organizacje (D i E), które skupiają przede wszystkim członków migracji poakcesyjnej do Hiszpanii, złożonej w większym stopniu z osób z wyższym wykształceniem i aktywnych zawodowo, władających biegle językiem hiszpańskim oraz pozostających w związkach z obywatelami kraju przyjmującego nie wpisują się już w model klasycznej działalności polonijnej według rozmówców. Ich członkowie są dobrze zintegrowani w hiszpańskim społeczeństwie a ich działania opierają się na wspólnych zainteresowaniach w większym stopniu niż na tożsamości narodowej. Organizacje te są beneficjentami procesów globalizacji, integracji regionalnej, i większej mobilności polskich obywateli, która przekłada się na większe zróżnicowanie społeczne zbiorowości imigranckiej i wykształcanie się nowych potrzeb migracji polskiej ostatnich dwóch dekad, których starsze organizacje nie zaspokajały.

Poza czynnikami związanymi z globalnymi i lokalnymi procesami zmian społeczno-ekonomicznych, należy zwrócić uwagę na elementy, które wynikają z charakteru polskiej migracji i organizacji przez nią tworzonych.

Jeżeli chodzi o charakterystykę organizacji, najważniejszym czynnikiem, który wpływa na relacje z instytucjami Hiszpanii jest tradycja działania i jej rozpoznawalność czy też marka w lokalnej społeczności. W przypadku organizacji o dłuższej tradycji w miejscach gdzie migracja w ogóle, a w szczególności migracja polska, były widoczne, jako kwestie społeczne (pewne miejscowości w regionie Madrytu), relacje z lokalnymi instytucjami są stosunkowo bliskie i mają trwałą podstawę (A i C). Z kolei wśród organizacji młodszych, kontakty z instytucjami państwa przyjmującego są bardzo ograniczone lub wręcz nie mają miejsca (D i E).

Profil organizacji zdaje się mieć decydujący wpływ na percepcję wpływu niewielkiego wsparcia ze strony instytucji kraju przyjmującego na stan organizacji. W przypadku stowarzyszeń, których naczelnym celem jest nauczanie języka polskiego wśród drugiego pokolenia imigrantów lub podtrzymywanie kultury i tradycji kraju ojczystego wśród Polaków na migracji (A, C, E), wsparcie ze strony administracji lokalnej postrzegane jest, jako niezbędne, chociaż większość rozmówców nie przyjmuje postawy roszczeniowej i przyznaje, że rozumieją konieczność obciążenia funduszy w kontekście kryzysu ekonomicznego. Natomiast w przypadku stowarzyszeń, których członkowie i działacze nie postrzegają się, jako typowej organizacji polonijnej, tych skierowanych do konkretnej grupy społecznej (D) lub skupionych na promocji polskiej kultury wśród mieszkańców Hiszpanii (B), takie zredukowanie środków nie wydają się znacząco wpływać na ich motywację do dalszego działania.

Ostatecznie, ważnym determinantem kondycji badanych organizacji wydaje się być możliwość finansowania najważniejszych projektów edukacyjnych i kulturalnych z funduszy polonijnych. Możliwość finansowania projektów z funduszy, którymi dysponuje Konsulat RP, wykorzystywana przez cztery z pięciu badanych organizacji, sprawia, że organizacje nie mają potrzeby nawiązywania współpracy z podmiotami państwa przyjmującego i mogą skupić się wyłącznie na odbiorcach polskich lub bezpośrednio z Polską związanych (w przypadku rodzin mieszanych). Przykładem takiej sytuacji są organizacje A, C i E. Organizacja B jest tu wyjątkiem, gdyż jej

docelowymi odbiorcami są w większym stopniu mieszkańcy regionu, w którym działa, przez co często uzyskuje ona wsparcie dla swoich działań z administracji lokalnej i regionalnej, choć współpraca ta ma charakter *ad hoc*.

Podsumowując, główne determinanty kondycji polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii w opinii badanych związane są z sytuacją w kraju przyjmującym, przede wszystkim kryzysem ekonomicznym. Podkreślany jest wpływ trudnej sytuacji gospodarki hiszpańskiej zarówno na kształt diaspory polskiej, jak i na polityczną strukturę możliwości, w której egzystują stowarzyszenia. Jednocześnie, zmiany w procesie migracji związane z globalizacją i integracją regionalną, są również postrzegane, jako kluczowe. Dodatkowo, rozmówcy, zwracają uwagę na charakterystykę zbiorowości imigrantów polskich i wpływ instytucji i tradycji kraju wysyłającego na stan organizacji tworzonych przez Polaków w Hiszpanii.

V. Wnioski

Zasadniczym celem niniejszego badania była diagnoza i próba wyjaśnienia stanu polskich organizacji imigranckich, stowarzyszeń tworzonych przez i dla imigrantów polskich, w Hiszpanii. Pomimo stosunkowo niewielkiego rozmiaru społeczności polskiej w tym kraju i trudności spowodowanych głębokim kryzysem ekonomicznym w ostatnich latach, w Hiszpanii istnieje obecnie prawie 40 organizacji tego typu i w trakcie konstituowania się są nowe stowarzyszenia. Z pośród nich, próba wybrana do badania składała się z pięciu organizacji, zróżnicowanych pod względem lokalizacji geograficznej, zakresu i tradycji działania, oraz pod względem profilu członków.

Diagnoza stanu wybranych stowarzyszeń, wykazała, że różnią się one między sobą przede wszystkim pod względem specjalizacji, form współpracy oraz zasobów ludzkich i materialnych, którymi dysponują. Choć oficjalnie zdecydowanie przeważa profil organizacji kulturalnych o szerokim statutowym zakresie działania, istnieje coraz większa różnorodność w specjalizacji działalności podejmowanej przez polskie organizacje imigranckie w Hiszpanii. W tym sensie, wśród stowarzyszeń wybranych do badania, znajdują się zarówno organizacje nadal skupione na doradztwie dla imigrantów zarobkowych lub nauczaniu języka polskiego, jak i takie, które rozwijają nowe projekty na płaszczyźnie wymiany międzykulturowej, w sferze zawodowej, gospodarczej lub akademicko-naukowej. Ogólnie rzecz biorąc, organizacje Polaków w Hiszpanii są dość słabo zintegrowane w systemie instytucjonalnym kraju przyjmującego, ale występują w tym zakresie wyjątki. Badane organizacje wykazują również duże różnice w kwestii zasobów ludzkich i sytuacji materialnej. Pomimo tego, większość wskazuje na ograniczone i pozbawione ciągłości finansowanie działań oparte na projektach oraz generalnie niskie zaangażowanie Polaków w pracę społeczną, jako główne źródła ich trudności. Inne podobieństwa pomiędzy badanymi organizacjami występują w zakresie ich położenia formalno-prawnego i zasięgu terytorialnego ich działań. Wszystkie z badanych organizacji mają status non-profit i są oficjalnie zarejestrowane, jako stowarzyszenia imigrantów. Jeżeli chodzi o zasięg terytorialny, pomimo deklarowanej działalności zarówno na poziomie całego kraju przyjmującego jak i jego konkretnych regionów, a nawet na terenie Polski, w praktyce, wszystkie organizacje działają w głównej mierze lokalnie. Choć istnieją pewne napięcia, środowisko polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii cechuje ograniczona

kooperacja. Pomimo braku oficjalnej struktury, która zrzeszałaby wszystkie stowarzyszenia w tym kraju, prezesowie organizacji utrzymują stałą komunikację między sobą.

W celu usystematyzowania oceny determinantów zaobserwowanej kondycji organizacji imigranckich w Hiszpanii na przykładzie przeprowadzonych studiów przypadku, zastosujemy kategorie modelu wyjaśniającego zaproponowanego przez Nowaka i Nowosielskiego (2016). Z tej perspektywy, stan organizacji determinują czynniki związane z charakterystyką procesu migracyjnego oraz konkretnej zbiorowości imigranckiej, charakterystyka kraju i społeczeństwa, zarówno wysyłającego jak i przyjmującego, oraz relacje bilateralne między państwem wysyłającym i państwem przyjmującym. Na podstawie przeprowadzonego badania, możemy stwierdzić, że na kondycję polskich organizacji imigranckich w Hiszpanii wpływa szereg czynników, które można zaklasyfikować w trzech z czterech zaproponowanych kategoriach. Głównymi czynnikami wpływającymi na kondycję polskich organizacji imigracji w Hiszpanii są zmiany w procesie migracyjnym i charakterze zbiorowości Polaków w tym kraju, kryzys ekonomiczny i jego wpływ na strukturę politycznych możliwości w kraju przyjmującym, oraz tradycja zaangażowania społecznego kraju wysyłającego i polityka państwa wysyłającego wobec diaspory. Relacje bilateralne zdają się nie mieć większego wpływu na obecny stan organizacji, co może mieć związek ze współpracą obu krajów, jako partnerów w ramach Unii Europejskiej, choć prawdopodobnie elementy te miały znaczenie przed rokiem 2004.

Po pierwsze, możemy wyróżnić elementy, które mają związek z *charakterem procesu migracyjnego*. W tym sensie, zarówno w perspektywie globalnej, zmian technologicznych i ich konsekwencji dla procesów migracyjnych, jak i konkretnie w przypadku imigrantów polskich w krajach europejskich, w związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej, charakter procesu migracyjnego Polaków do Hiszpanii uległ transformacji w ostatniej dekadzie. Obecnie, Polacy nie tylko korzystają z ułatwień obywatelstwa europejskiego i otwarcia się hiszpańskiego rynku pracy, ale i w większym stopniu mają dostęp do informacji, dzięki powszechnemu dostępowi do Internetu. Zmiany te spowodowały, że spadło zapotrzebowanie na pomoc i doradztwo dla imigrantów, które było jedną z głównych misji najstarszych organizacji.

Charakterystyka zbiorowości imigranckiej stanowi kolejny ważny element eksplanacyjny stanu badanych organizacji. Stosunkowo niewielki rozmiar społeczności Polaków w Hiszpanii, dodatkowo ograniczony z powodu wyjazdów związanych ze skutkami kryzysu ekonomicznego, ogranicza grono odbiorców i wpływa negatywnie przede wszystkim na kondycję starszych organizacji, których baza członkowska bardzo mocno zredukowała się w ostatnich latach. Rozmiar zbiorowości wpływa również na kondycję organizacji poprzez wpływ na relacje z instytucjami kraju przyjmującego. W przypadku Polaków w Hiszpanii, stanowią oni jedną z mniejszych grup w całkowitej zbiorowości imigrantów w tym kraju, i postrzegani są, jako łatwo się integrujący, nie stanowią, więc priorytetowej grupy dla lokalnej administracji. Wyjątkiem są tu organizacje działające w regionie Madrytu, gdzie tradycyjnie znajdowało się największe skupisko Polaków i najstarsze organizacje nadal otrzymują wsparcie od lokalnych instytucji oraz biorą aktywny udział w ich inicjatywach integracyjnych.

Kolejnym aspektem, który należy wziąć pod uwagę jest kompozycja społeczna. Zbiorowość Polaków w Hiszpanii, w przeszłości zdominowana przez imigrantów zarobkowych, obecnie staje się coraz bardziej różnorodna wewnętrznie. Ma to związek z procesami integracji europejskiej, włączeniem Polski we wspólny rynek, swobodnym przepływem osób, jak również coraz większą wymianą akademicką pomiędzy Polską i Hiszpanią. Ponadto, procesy integracji regionalnej w Europie, przekładają się również na coraz więcej związków Polaków z obcokrajowcami. Zmiany w kompozycji społecznej spowodowały wytworzenie się nowych organizacji, zarówno tych wyspecjalizowanych i skierowanych do konkretnej grupy społecznej (w naszym badaniu, imigrantów wysoko wykwalifikowanych), jak i tworzenie organizacji na nowych obszarach, pozbawionych tradycji polskiej imigracji, na których istnieje zapotrzebowanie na nauczanie języka i kultury polskiej wśród dzieci ze związków mieszanych.

Wreszcie, we wszystkich badanych organizacjach rozmówcy wskazują na stosunkowo niski poziom zaangażowania społecznego wśród Polaków, jako duże źródło trudności. Stąd rola i zaangażowanie zarządu stają się kluczowe dla funkcjonowania i rozwoju wszystkich badanych organizacji. Szczególnie ważna jest tu osoba prezesa, który pełni funkcję lidera i napędza działania stowarzyszenia, a udana wymiana na tym stanowisku dobrze rokuje dla przyszłości organizacji. Tutaj należy również zaznaczyć dużo większe zaangażowanie kobiet, które są absolutną większością wśród prezesów organizacji, przeważają w większości zarządów i, według rozmówców, angażują się w większym stopniu w działania organizacji, jako członkowie.

Kolejną grupą elementów, które wywierają wpływ na kondycję organizacji jest *charakterystyka kraju i społeczeństwa przyjmującego*, która warunkuje strukturę możliwości w państwie przyjmującym. W przypadku Hiszpanii, główną determinantą obecnego stanu polskich organizacji imigranckich jest głęboki kryzys ekonomiczny ostatniej dekady. W tym okresie środki na cele związane z integracją imigrantów i międzykulturowością, zostały drastycznie obcięte ze względu na ograniczanie wydatków budżetowych w ramach kontrolowania długu publicznego. Co więcej, priorytety administracji hiszpańskiej w zakresie integracji społecznej przesunęły się z kwestii integracji imigrantów na pomoc obywatelom hiszpańskim dotkniętym skutkami kryzysu. W tym kontekście, należy również zaznaczyć wpływ charakteru partii rządzącej na wszystkich poziomach administracji, jako że największe ograniczenia w wydatkach budżetowych zostały wprowadzone w regionach i miastach rządzonych przez partię konserwatywną. Kryzys wpłynął negatywnie na kondycję badanych organizacji poprzez ograniczenie wsparcia ze strony instytucji kraju przyjmującego (finansowego i w kwestii lokalów), zmniejszenie się liczby Polaków w Hiszpanii (zarówno, jako odbiorców jak i działaczy w badanych organizacjach), i ogólny spadek zaangażowania społecznego wśród imigrantów.

Kolejnym elementem, o którym należy tu wspomnieć jest silnie zdecentralizowany charakter państwa hiszpańskiego. System instytucjonalny Hiszpanii sprawia, że organizacje imigrantów utrzymują kontakty przede wszystkim z administracją szczebla lokalnego i, w niektórych wypadkach, również na poziomie władz regionalnych. Zdecentralizowany charakter administracji w połączeniu z heterogenicznością regionalną, mają znaczący wpływ na stan badanych organizacji. W tym sensie, w niektórych regionach lub konkretnych miastach, ze względu na znaczenie i historię

imigracji w lokalnej społeczności, poziom rozwoju gospodarczego, jak i charakter partii rządzącej, struktura możliwości może być bardziej lub mniej otwarta dla organizacji imigranckich. W przypadku organizacji polskich imigrantów, najważniejszym czynnikiem wydaje się tu być tradycja polskiej imigracji lub jej brak i jej społeczna widoczność. Wreszcie, konflikty wokół tożsamości narodowej w Hiszpanii, wpływają na kondycję organizacji zlokalizowanych w regionach, w których taki konflikt może prowadzić do destabilizacji politycznej i społecznej i utrudniać działania organizacji.

Jednocześnie, należy wziąć pod uwagę *charakterystykę kraju i społeczeństwa wysyłającego*. Jednym z głównych elementów wpływających na kondycję badanych organizacji w tym zakresie jest możliwość finansowania najważniejszych projektów edukacyjnych i kulturalnych z funduszy polonijnych. Środki finansowe pozwalają na działanie organizacji pomimo ograniczonej struktury możliwości państwa wysyłającego i są wskazywane przez rozmówców, jako niezbędny element dla utrzymania ich działania. Pomimo tak pozytywnego wpływu polityki rządu RP wobec polskiej diaspory na kondycję organizacji, ma ona też negatywne aspekty. Z jednej strony, możliwość uzyskania wsparcia finansowego od państwa wysyłającego zdaje się przyczyniać do mniejszej motywacji do nawiązywania współpracy z podmiotami lokalnymi, i prowadzi do względnej marginalizacji organizacji Polaków w kontekście instytucjonalnym Hiszpanii. Z drugiej strony, system projektów i duże opóźnienia w dofinansowaniu negatywnie wpływają na kondycję organizacji i bywają źródłem dużych kłopotów dla stowarzyszeń, które starają się utrzymywać działania w czasie.

Z kolei, placówki dyplomatyczne RP postrzegane są, jako ważne ogniwa spajające środowisko polonijne. Choć ich wpływ jest najbardziej bezpośredni w obrębie regionu Madrytu, również w szerzej w Hiszpanii ich rola jest postrzegana pozytywnie. Wsparcie ze strony polskich instytucji wpływa pozytywnie na stan organizacji poprzez uzyskiwanie środków finansowych jak i fakt, że wsparcie ze strony instytucji państwa wysyłającego dodaje w ocenie badanych znaczenia projektom organizowanym przez stowarzyszenie i przekonuje nowych członków o prestiżu organizacji.

Sytuacja ekonomiczna i polityczna w kraju wysyłającym ma również wpływ na kondycję organizacji polskich imigrantów. Z jednej strony, rozwój gospodarczy Polski w ostatnich dekadach wpłynął na wzrost atrakcyjności kraju ojczystego, przez co liczba powrotów do Polski zwiększyła się, przede wszystkim podczas kryzysu ekonomicznego, który mocno dotknął Hiszpanię. Wpłynęło to negatywnie przede wszystkim na kondycję organizacji, które w większym stopniu zrzeszały imigrantów zarobkowych. Natomiast sytuacja polityczna w kraju wysyłającym, w tym wypadku, narastający konflikt i polaryzacja polityczna w Polsce może, według rozmówców, przyczynić się do wzrostu wyjazdów zagranicę. W ich ocenie, Hiszpania, ze względu na swoją stosunkowo liberalną i otwartą kulturę, może być atrakcyjną alternatywą dla niektórych sektorów polskiego społeczeństwa. W takim wypadku, wpłynęłoby to pozytywnie przede wszystkim na kondycję młodszych organizacji, w większym stopniu zrzeszających osoby, które wyemigrowały z powodów osobistych.

Wreszcie, słaba społeczna tradycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego odbija się w niewielkim zaangażowaniu społecznego wśród Polaków, co negatywnie wpływa

na stan organizacji. Dodatkowo, pomimo relatywnie pozytywnych relacji w środowisku, według rozmówców, istnieje również kulturowo uwarunkowana skłonność do konfliktu wewnątrz i pomiędzy polskimi organizacjami imigranckimi, która czasami utrudnia działania stowarzyszeń.

Podsumowując, w przeprowadzonym badaniu, zidentyfikowano szereg czynników, które wpływają na stan polskich organizacji imigranckich. Wyniki badania jednoznacznie wskazują na potrzebę odrzucenia idei monokausalności. Jednocześnie, zaobserwowane determinanty kondycji organizacji możemy zaklasyfikować w trzech z czterech obszarów wyróżnionych w modelu teoretycznym sformułowanym przez Nowaka i Nowosielskiego, co wskazuje na wysoką użyteczność zaproponowanego modelu.

VI. Literatura

Nowak, W., Nowosielski M. (2016). „Zarys uwarunkowań funkcjonowania organizacji imigranckich - Propozycja modelu wyjaśniającego”. *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny* 42 (3 (161)): 31–52.

Rodriguez-Fraticelli C., Sanabria C., Tirado A. (1991). ‘Puerto Rican non-profit organisations in New York City’, w H.E. Gallegos, M. O’Neill (red), *Hispanics in the Non-Profit Sector*, New York: The Foundation Center.